

**PUBLIC- POLITICAL PROGRESS OF GANJA DURING THE NATIONAL
LIEDER HEYDAR ALIYEV'S LEADERSHIP INDEPENDENT
AZERBAIJAN REPUBLIC**

Mahmudov Asim Mahmud oglu

Summary

In the research the day by day political development of Ganja city the a mann of worth of National Leader Heydar Aliyev's internal and foreign affairs of Azerbaijan political situation who carried with complex and honor President of Azerbaijan Mr Ilham Aliyev.

**ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГЯНДЖИ ПЕРИОД
ПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕ-НАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В
НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Махмудов Асим Махмуд оглы

Резюме

Исследование общественного развития города Гянджи в результате ведения правильной внутренней и внешней общественной ситуации национальным лидером Гейдаром Алиевым и его почётным продолжителем президентом Ильхамом Алиевым.

Rəyçi: dosent Aslanova Emma

Azərbaycan tarixi kafedrasının 16 sentyabr 2021-ci il tarixli iclasın o1 saylı protokolu

Daxil olma tarixi 17 sentyabr 2021-ci il

UOT:82.

BALZAKIN YARADICILIĞINDA BURJUA CƏMİYYƏTİNİN İFŞASI

b.m. Musayeva Kəfiyə Rəşid qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

Gceferova@rambler.ru

Xülasə:Balzakin realizmi XIX əsr Qərb tənqidi realizminin zirvəsi olduğu kimi, onun ədəbi-nəzəri müddəaları da həmin dövrdə Qərbin estetik fikrində ən yüksək nailiyyət olmuşdur. Balzak öz nəzəri mülahizələrində maarifçiliklə hələ əlaqəsini kəsməmişdi. Maarifçilər sənəti ictimai vəzifələrdən kənar hesab etmirdilər, Balzak da onlar kimi, sənətin ictimai mahiyyət daşdığını təsdiq edir. Balzakın fikrinə görə, sənətin vəzifəsi insana və insanlığa xidmət etmək deməkdir. Sənət hər bir dövrdə insan zəkasının əldə etdiyi nailiyyətlər səviyyəsinə yüksəlməlidir. Balzak qeyd edir: «Sənətkar öz qəlbindən bütün kainatı əks etdirəcək bir ayna yaradan insandır» («Sənətkarlar haqqında» adlı məqalə). Sənətkar şəxsi istək və arzularından yüksəkdə dayanmalıdır, çünki sənətkar özünə deyil, xalqa məxsusdur. Balzakın fikrinə görə, dahiliyin əzəməti onun istedadının dünyaya nə dərəcədə hakim olması ilə təyin edilməlidir. İstedadın hakimiyyəti bütün başqa hakimiyyətlərdən qüvvətlidir.

Balzakin əsərləri həcm etibarı ilə olduqca böyükdür. Hələ ilk əsərlərinin sayı son dərəcə çoxdur. Balzak bu əsərlərini təxəllüslər ilə çap etdirmiş və sonralar onların çoxundan imtina etmişdir. Ancaq bu əsərlər üzərində dayanmaq lazımdır, çünki bunlar onun əsas yaradıcılıq məhsulu olan «Bəşəri komediya»na hansı yollarla gəlib çıxması haqqında təsəvvür yaradır.

Açar sözləri: yaradıcılıq, əsər, ictimai, burjua, cəmiyyət, qəhrəman, tənqid.

Ключевые слова: творчество, работа, общественность, буржуазия, общество, герой, критика.

Key words: creativity, work, public, bourgeois, society, hero, criticism

Qərbin ən böyük və mahir realist romançısı Balzakın yaradıcılığı Fransa tənqidi realizminin zirvəsidir. Balzaktan əvvəl və sonra yaşayan Qərb yazıçılarından heç biri burjua cəmiyyətini «Bəşəri komediya»nın müəllifi qədər hərtərəfli tənqid və təsvir etməmişdir. Balzakın əsərləri həcm etibarı ilə olduqca böyükdür. Hələ ilk əsərlərinin sayı son dərəcə çoxdur. Balzak bu əsərlərini təxəllüslər ilə çap etdirmiş və sonralar onların çoxundan imtina etmişdir. Ancaq bu əsərlər üzərində dayanmaq lazımdır, çünki bunlar onun əsas yaradıcılıq məhsulu olan «Bəşəri komediya»na hansı yollarla gəlib çıxması haqqında təsəvvür yaradır.

Balzakın planı son dərəcə böyük idi. O, müasir Fransanın əxlaqi tarixini yazmağı qarşısına məqsəd qoymuşdu, həm də öz əsərlərinin tarixi əhəmiyyətini qeyd edərkən göstərirdi: «Fransa cəmiyyəti bir tarixçi olmalıdır, o isə ona ancaq katiblik etməlidir. Qüsurları və yaxşı məziyyətləri siyahıya almaq, təzahür edən başlıca ehtirasları toplamaq, xarakterlər yaratmaq, əsas ictimai hadisələri seçmək, külli miqdarda bir-birinə bənzəyən xarakterin oxşar cəhətlərini ümumiləşdirərək tiplər yaratmaq vasitəsi ilə bəlkə də mən bir çox tarixçilərin unuduğu bir məsələni – əxlaq tarixini yazı bildim».[3, 188]

Balzak öz əsərini üç hissəyə bölür: 1) «Əxlaqi etüdlər», 2) «Fəlsəfi etüdlər», 3) «Analitik etüdlər».

Birinci hissə də altı bölməyə ayrılır:

«Şəxsi həyat səhnələri» («Qobsek», «Qorio ata», «Otuz yaşında qadın», «Kəbin müqavələri», «Polkovnik Şaber» və başqaları).

«Əyalət həyatının səhnələri» («Yevgeniya Qrande», «Qədim şeylər muzeyi», «Məhv olmuş xəyallar»ın birinci və üçüncü hissəsi və başqaları).

Paris həyatının səhnələri («Sezar Biroto», «Nüsinjenin ticarət evi», «Kurtizankanın yüksəlişi və süqutu» və başqaları)

«Siyasi həyat səhnələri» («Qaranlıq iş»).

«Hərbi həyat səhnələri» («Şuanlar»).

«Kənd həyatı səhnələri» («Kəndlilər», «Kənd həkimisi», «Kənd ruhanisi»).

Birinci hissə, «Əxlaqi etüdlər», yazıçının fikrinə görə, 111 əsərdən ibarət olmalı idi, ancaq bundan 72-si yazılmışdır.

İkinci hissə, «Fəlsəfi etüdlər» isə bölmələrə ayrılmamışdır. Balzak bu hissədə 27 roman və novella yazmağı nəzərdə tutmuşdu, ancaq 22-ni yazı bilmişdir: «Şaqren dərisi», «Müəmmalı şah əsər», «Abi-kövsər», «Qambara» və başqaları.

Üçüncü hissə «Analitik etüdlər»dir. Yazıçı bu hissəyə beş əsər daxil etmək istəyirdi, ancaq ikisini yazmışdır: «Kəbin fiziologiyası», «Ailə həyatının əzabları».

Balzak cəmi 143 əsər yazmağı qarşısına məqsəd qoymuşdu, ancaq bundan 95-ni yazı bilmişdir.

Balzak ölkənin tarixi-ictimai şəraitini çox böyük məharətlə başa düşmüşdür. O özünün «Bəşəri komediya»nda varlanmaq ehtirasının ölkənin inkişafını, istehsal qüvvələrinin və sərvətlərinin artmasını ləngitdiyinə görə, İyul mütləqiyyəti qayda-qanunlarını amansızcasına tənqid edir. Ancaq bu heç də o demək deyil ki, Balzak yalnız İyul mütləqiyyətinin yaratdığı qaydaları tənqid etməklə kifayətlənir. Balzak yalnız bu dövrü yox, bütün burjua cəmiyyətini tənqid edir. Balzakın ən böyük xidməti orasındadır ki, o, burjua münasibətlərinin əsasını təşkil edən ziddiyyətlərin daxilinə nüfuz edə bilmişdir. Mənfəət və nəqd qazanca əsaslanan ictimai əlaqələr mütləq ümumi pozğunluğa gətirib çıxardır. Şəxsiyyət, ailə əsasları, əxlaqi prinsiplər, sənət, elm pozulur. Hər şey: qanun, dövlət hakimiyyəti, din, dostluq, məhəbbət, vicdan, etiqad, istedad alınıb-satılır. Bütün bunları bazarda at, mülkiyyət, aksiyalar, xəzinə kağızları kimi alıb-satmaq mümkündür. Balzak burjua münasibətlərinin mahiyyətini bəzən çox yığcam şəkildə verə bilmişdir. Bəzən onun qəhrəmanlarının kiçik bir dialoqunda bu münasibət çox dərinliyi ilə açılib göstərilir.

«Məhv olmuş xəyallar» əsərinin qəhrəmanı David Seşar öz atası ilə söhbətində deyir: «Mənim anam ərə gedəndə onun var-dövləti ancaq gözəlliyindən və ağılından ibarət idi».

Qoca Seşar oğlunun bu sözlərinə belə cavab verir: «Bunları aparsan bazara, görərsən ki, onları bir qəpiyə alıb-satan yoxdur».

«Kurtiziankanın yüksəlişi və süqutu» romanında Esterə aşiq olan bankir Nüsinjen qulluqçuya deyir ki, onu gecə Esterin yanına buraxsın. Bunun üçün Nüsinjen qulluqçuya müəyyən məbləğ təklif edir. Qulluqçu isə ona cavab verir: «Siz yerpulu verirsiniz. Bəs namusun pulu? Bəs vicdanın pulu?»

– Namus yerə dəyməz, ancaq beş min də əlavə edərim, – deyə bankir cavab verir.

– Yox, 20 min frank namus üçün, beş min də yerpulu, – deyə qulluqçu cavab verir və əlavə edir. – Gecə yarısı Tebu küçəsində olun, özünüzlə də 30 min frank götürün...

Balzak burada burjua cəmiyyətinin vəhşi prinsiplərini açıb göstərir. Vicdanı da bazarda satılan bütün mallar kimi alıb-satmaq olar.

Balzak göstərir ki, bu bazar münasibətləri həyatın bütün sahələrinə nüfuz edir. Hətta intim münasibətlər aləminə də gedib çıxır. İntim münasibətlər də, bütün başqa münasibətlər kimi qızıl pulla alınıb-satılır.

Burjuaziya insanın şəxsi ləyaqətini mübadilə dəyərinə çevirmişdir. Burjuaziya o vaxta qədər şərəfli sayılan, pərəstiş və hörmət edilən bütün fəaliyyət növlərini müqəddəslik haləsindən məhrum etmişdir. Həkim, hüquqşünası, keşişi, elm adamını burjuaziya özünün pulla tutulan maddə işçilərinə döndərmişdir. Burjuaziya ailə münasibətlərinin incə və sentimental pərdəsini atıb bu münasibətləri xalis pul münasibətlərinə çevirmişdir. «Bəşəri komediya»na daxil olan hər bir roman marksizm klassiklərinin bəhs etdiyi burjua əlaqələrinin müəyyən bir sahəsini açıb göstərir. Balzak insanın şəxsi ləyaqətinin necə alınıb-satıldığını, alimin, ixtiraçının, rəssamın, şairin burjuaziyanın adi maddə fəhləsinə necə çevrildiyini göstərir. Nəhayət, Balzak «Bəşəri komediya»nın, demək olar ki, hər bir romanında ailə münasibətlərindəki «təsiredici sentimental örtüyü» götürür və burjua kəbin qaydalarının «adi pul haqq-hesabı üzərində» qurulduğunu açıb göstərir.

«Bəşəri komediya»nı müəllif «adət-ənənələr tarixi» adlandırmışdır. Doğrudan da, bu əsər burjua cəmiyyətinin ictimai xarakterlərinin tarixçəsidir. Burada, birinci növbədə, Nüsinjenin timsalında ustalıqla ümumiləşdirilmiş yeni qəhrəmanı – bankiri göstərmək lazımdır. Balzakin «Bəşəri komediya»nın əksər qəhrəmanları kimi, Nüsinjen də bir sıra romanlarda – «Qorio ata», «Sezar Biroto», «Nüsinjenin ticarət evi», «Kurtiziankanın yüksəlişi və süqutu» əsərlərində iştirak edir. Nüsinjen surətində İyul mütləqiyyəti dövründə ağılıq edən yırtıcı tip ümumiləşdirilmişdir.

«Nüsinjenin ticarət evi» romanında Nüsinjenin varlanma tarixi təsvir edilmişdir. Övvəllər, o, hətta Parisin özündə də heç kəsin diqqətini cəlb etməyən balaca bir ticarət kontorunun sahibi idi. Ancaq bir dəfə o özünün yalandan iflasa uğradığını elan edir, tədiyyələri ödəmir və beləliklə varlanır. Bundan sonra Fransanın hər yerində məşhur olur. O, ikinci dəfə də belə fırlıdaq işlədir və daha da varlanıb bütün Avropada məşhurlaşır. Balzak deyir ki, əgər o, üçüncü dəfə iflasa uğradığını elan etsə, onu Yeni Zelandiyada yaşayan hər bir vəhşi də tanıyacaqdır. Nüsinjen bu yolla olduqca böyük var-dövlət əldə edərək maliyyə aləminin əsil ağası olur. Balzak onu «ticarət kontorunun XIV Lüdoviki» adlandırır.

Bankir Nüsinjenin həyat fəlsəfəsi çox sadədir. O, bilir ki, on milyon beş milyondan yaxşıdır. Ona görə ki, on milyon otuz milyon etmək olar, beş milyon isə ancaq on beş milyon etmək olar. Nüsinjenin heç bir əxlaqi prinsipi yoxdur. Çünki milyonların sahibi olan şəxs heç bir əxlaqi prinsip olmasa da asanlıqla keçinə bilər. Beş min oğurlayan adamı dərhal katorqaya göndərirlər, ancaq Nüsinjen hər gün milyonlar oğurlayır, buna baxmayaraq onu nəinki həbs etmirlər, əksinə, hamı ona hörmət edir və bu fəaliyyəti «maliyyə siyasəti» adlandırırlar.

Nüsinjendən əlavə külli miqdarda pul yığan, qızıl toplayan adamları da göstərmək lazımdır. Balzakin iki belə surəti vardır: onun biri «Qobsek» novellasının qəhrəmanı müamiləçi Qobsekdir, o biri isə «Yevgeniya Qrande» romanının qəhrəmanı qoca Qrandedir.

Qobsek müamiləçidir. Pul cəmiyyətin həyatında əsas qüvvəyə çevrildiyi dövrdə Qobsek kimi adamlar malik olduqları çoxlu pulun köməyi ilə bütün alverçiləri, dəllalları, nazirləri, Sen-Jermen malikanəsinin zadəganlarını, yazıçıları, artistləri öz əllərində saxlayırlar. Özlərini «cəmiyyətin ən görkəmli nümayəndələri» hesab edən bu adamların taleyi ilə, bəlkə də həyatları ilə oynamaq, öz şərtlərini onlara diktə etmək və onların alçalmasının şahidi olmaq, bax, Qobsek bütün bunlardan zövq alıb nəşələnir. Qobsek deyir: «Mənim baxışlarım allahın baxışlarına bənzəyir. Mən kimin ürəyində nə varsa, hamısını bilirəm, məndən heç nəyi gizlətmək olmaz. Kim ki, qızıl torbasının ağzını açıb-bağlayır, ona heç nəyi müzayiqə eləmək olmaz. Mən idarə qulluqçularından tutmuş aşnalarına qədər bütün nazirləri idarə edən adamların vicdanlarını satın almaq iqtidarına malikəm, mənim buna pulum çatır. Məgər bu hakimiyyət deyilmi? Mən ən gözəl qadınları ələ keçirib onların ən incə nəvazişlərinə nail ola bilirəm. Məgər bu nəşə deyilmi?». [5, 143]

Balzak Qobsek surətini yaradarkən «Bəşəri komediya»nda olan bütün surətlərdən daha çox burada romantiklərin yolu ilə gedərək boyalarını daha da qatılaşdırmışdır. Qobsek burjua acgözlüyünün ən mənfi cəhətlərini özündə birləşdirir, bunlarla yanaşı, bu surət çox böyük ümumiləşdirilmiş bir surətdir. Onun uzaqları geniş görən çox böyük qabiliyyəti və ağılı var. Qobsek deyir: «Bəşərin bütün gücü qızıldadır». Onun həyata baxışının əsasını təşkil edən bu fikir bütöv bir zamanənin fəlsəfəsidir.

Dörd ildən sonra Balzakin yaratdığı xəsis Qrande surəti bir qədər başqa şəkildə işlənmişdir. Qrande («Yevgeniya Qrande») surətini Balzak ideallaşdırmağa səy etmir. Qrande balaca bir əyalət şəhəri olan Somyurda üzüm bağları ələ keçirir. Bu şəhərin sakinləri dərhal həmin bu alverçiyə hörmət etməyə başlayırlar. Ancaq Balzak bunu çox kinayə ilə təsvir edir. O, göstərir: «Şəhərin sakinləri bu varlı adamı bir respublikaçı, vətənpərvər, cəsur, ağıllı, yeni ideyalara meyl edən adam hesab edirlər. Əslində isə bu çəllək qəhrəmanını üzüm bağlarından başqa heç nə maraqlandırmır». [2, 175]

Balzak qoca Qrandenin varlanması tarixini təsvir etmək yolu ilə qızılın ictimai həyatın hərəkətverici qüvvə olmasını göstərir.

Qrandenin dövləti və ticarət ağılığı artdıqca Somyur burjuaziyasının arasında nüfuzu da artır, o, daha da məşhurlaşır. Müəllif deyir: «Bu adamın həddindən artıq çox olan var-dövləti onun hər hansı bir hərəkətinin üstünü qızıl bir pərdə kimi örtürdü...». [4, 83]

Şəraitin məğlub etdiyi qəhrəmanlar Balzakin əsərlərində çoxdur. Qorio atanı, polkovnik Şaberi, Esteri və bir çox başqalarını buna misal göstərmək olar. Bunlar məhv olurlar, ancaq onları nə tamahkarlıq, nə mənsəbpərəstlik, nə də şöhrətpərəstlik məhv edir. Qorio ata, polkovnik Şaber, nə də Ester var-dövlət və şöhrət axtarmırdılar. Onlar həyatda çox təvazökar yaşamaq istəmələrinə baxmayaraq, yenə də məğlub olurlar. Onlar özlərinin ən adi insan hüquqlarını qorumaq istəyirlər, öz övladlarını sevmək və onlar tərəfindən sevilmək, öz şəxsi adlarını dəyişdirmədən yaşamaq, ailə qurmaq və s. arzu edirlər. Lakin burjua şəraitində onların bu təvazökar istəkləri də təmin edilmir. Buna, hər şeydən əvvəl, Qorio atanın həyat tarixçəsi aydın misaldır.

Burjua cəmiyyətindəki ziddiyyətlər kəskinləşdikcə və 1848-ci il inqilabı yaxınlaşdıqca yazıçı kapitalist həyatını daha ciddi və amansız şəkildə tənqid edir. Balzak Lui Filipp hökumətini çox qəzəbli şəkildə xəbərdar edir. Balzak «Rus məktubları»nda yazır: «Fransa hökuməti uzun müddət Fransa millətinin əleyhinə olmuşdur. Millət böyükdür, güclüdür və qadirdir. Hökumət isə zəifdir, kordur və ardıcıl deyildir». [1, 196]

Balzak qarşıdakı hadisələri uzaqgörənliklə duyaraq hələ 1848-ci il inqilabından səkkiz il qabaq onun zəruriyyətini başa düşmüşdür. O, yazırdı: «Hökumət on doqquz dəfə süqut etmişdir, iyirminci dəfə də süqut edəcəkdir və bəlkə də bu onun son nəfəsi olacaqdır».

Balzakin realizmi XIX əsr Qərb tənqidi realizminin zirvəsi olduğu kimi, onun ədəbi-nəzəri müddəaları da həmin dövrdə Qərbin estetik fikrində ən yüksək nailiyyət olmuşdur. Balzak öz nəzəri mülahizələrində maarifçiliklə hələ əlaqəsini kəsməmişdi. Maarifçilər sənəti

ictimai vəzifələrdən kənar hesab etmirdilər, Balzak da onlar kimi, sənətin ictimai mahiyyət daşıdığını təsdiq edir. Balzakin fikrinə görə, sənətin vəzifəsi insana və insanlığa xidmət etmək deməkdir. Sənət hər bir dövrdə insan zəkasının əldə etdiyi nailiyyətlər səviyyəsinə yüksəlməlidir. Balzak qeyd edir: «Sənətkar öz qəlbindən bütün kainatı əks etdirəcək bir ayna yaradan insandır» («Sənətkarlar haqqında» adlı məqalə). Sənətkar şəxsi istək və arzularından yüksəkdə dayanmalıdır, çünki sənətkar özünə deyil, xalqa məxsusdur. Balzak yazır: «Şairin həyatı fasiləsiz davam edən məhrumiyyətlər deməkdir. Nə lord Bayron, nə Höte, nə Valter Skott, nə Kyuvye, nə də ixtiraçılar özləri üçün yaşamışlar, onlar öz ideyalarının əsiri olmuşlar».[3, 208]

Balzakin fikrinə görə, dahiliyin əzəməti onun istedadının dünyaya nə dərəcədə hakim olması ilə təyin edilməlidir. İstedadın hakimiyyəti bütün başqa hakimiyyətlərdən qüvvətlidir. «Krallar milləti müəyyən dövrdə idarə edirlər», «sənətkar isə bütöv əsrlər boyu idarə edir». Balzak göstərir ki, sənətin vəzifəsi fikrin köməyi ilə Avropada hökmranlıq etməkdir, bu, «silahın köməyi ilə hökmranlıq etməkdən» daha şərəflidir.

Ədəbiyyat

1. Q.Quliyev. XX əsr Amerikan ədəbiyyatşünaslığında aparıcı cərəyanlar. (Dərs vəsaiti). B., 2011
2. Q.Quliyev. XX əsr ədəbiyyatşünaslıq konsepsiyaları. B., 2012
3. Fransız ədəbiyyatı antologiyası. I-II cild. Bakı. 2006
4. Xarici ölkə yazıçılarının novella və hekayələri. B., 1969
5. С.Джабраилова. Очерки творчества писателей зарубежной литературы XX века. Б., 1997

РАЗОБЛАЧЕНИЕ БУРЖУАЗНОГО ОБЩЕСТВА В ТВОРЧЕСТВЕ БАЛЬЗАКА

Мусаева Кафия Рашид кызы
Резюме

Подобно тому, как реализм Бальзака был вершиной западного критического реализма XIX века, его теоретико-литературные положения были высшим достижением западной эстетической мысли того времени. Бальзак еще не утратил связи с просвещением в своих теоретических размышлениях. Просвещение не считало искусство вне государственной службы, и Бальзак, как и они, утверждал социальную природу искусства. Согласно Бальзаку, задача искусства - служить человеку и человечеству. Искусство должно подниматься до уровня достижений человеческого интеллекта в каждую эпоху. Художник должен стоять выше своих личных желаний и стремлений, потому что художник принадлежит народу, а не к себе. Согласно Бальзаку, величие гения должно определяться тем, насколько его талант доминирует в мире. Сила таланта сильнее всех других сил.

THE EXPOSURE OF BOURGEOIS SOCIETY IN BALZAC'S CREATIVITY

Musayeva Kaphiya Rashid
Summary

Just as Balzac's realism was the pinnacle of nineteenth-century Western critical realism, his literary-theoretical provisions were the highest achievement of Western aesthetic thought at the time. Balzac had not yet lost touch with enlightenment in his theoretical considerations. The Enlightenment did not consider art to be outside of public office, and Balzac, like them, affirmed the social nature of art. According to Balzac, the task of art is to serve man and humanity. Art must rise to the level of achievements of the human intellect in every age. The artist must stand above his personal desires and aspirations, because the artist belongs to the

people, not to himself. According to Balzac, the greatness of genius should be determined by the extent to which his talent dominates the world. The power of talent is stronger than all other powers.

Rəyçi: dos.Yusifli Afaq

Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının 13 sentyabr 2021-ci il tarixli iclasın 01 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 16 sentyabr 2021-ci il

UOT:811.111.

DESCRIBING ENGLISH CONSONANTS

Mammadova Gulnaz Sayad, İsmayilova Gulnur Nuraddin

Gəncə Dövlət Universiteti

gulay81@mail.ru

Annotasion: *In most English sounds, and most speech sounds in general, the active articulator is part of the tongue; to avoid confusion, places of articulation where the tongue is involved are therefore generally called after the passive articulator. For the two dental fricatives, it follows that the passive articulator is the top front teeth; the active articulator is the tip of the tongue moves up to the top front teeth curatur is the top lip.*

Açar sözlər: titrəmə, hava axını, eşidilən, tələffüz, qırtlaq, artikulyasiya, yan.

Key words: vibration, airstream, audible, utterance, larynx, articulation, lateral.

Ключевые слова: вибрация, воздушный поток, слышимый, произнесение, гортань, сочленение, боковая.

Speech is audible because the movements of articulators (to be discussed in subsequent sections) cause the air to vibrate, forming sound waves which travel to the hearer's ears, and set up vibrations in her inner ear, which are then translated into sounds again by the brain. Since sound waves need air, it follows that articulatory vibrations will only make sound waves if there is a moving body of air available. Airstreams can be set in motion, or initiated, in three ways; however, only one is used in English, and indeed is found in every language of the world. Essentially, speaking is modified breathing: it makes use of the resources involved in normal respiration, but in a more controlled way.

When we are simply breathing quietly, the phases of breathing in and out last approximately the same time, and expiration is not under our physical control; it simply occurs as an automatic consequence of having breathed in. However, when we are speaking, the phase of breathing out is significantly longer, depending on the length of the utterance we want to produce. A network of muscles, like the intercostal muscles between our ribs, come into play to make breathing out smoother, more gradual and more controlled during speech, providing a regular flow of air which can then be modified by the articulators in various ways. All the sounds of English, both consonants and vowels, are produced on this pulmonic regressive airstream, where the initiator is the lungs and the rest of the respiratory system, and the direction of airflow is outwards: this is overwhelmingly the most common airstream mechanism in every language of the world. It can generally be taken for granted that the sounds under discussion below are pulmonic regressive, but you should remember to give that information in a complete description: so the labial nasal [m] (which, as we shall see, is produced using the lips – hence labial, and with airflow through the nose – hence nasal), is strictly a pulmonic regressive labial nasal. It is possible to produce speech using a pulmonic ingressive airstream. No language seems to use this airstream regularly for particular sounds, although it has been reported in various cultures as a means of voice disguise: if you try to breathe in and speak at the same time, you will find that the pitch of your voice raises